

Н.В. Бугайчук,

методист лабораторії виховної роботи комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В СИСТЕМІ РОБОТИ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Виховати патріота ... - означає наповнити повсякденне життя підлітка благородними почуттями, які забарвлювали б усе, що людина в цьому віці пізнає і робить.

В. О. Сухомлинський. Народження громадянина

Враховуючи сучасну суспільно-політичну ситуацію у країні, усе більшої актуальності набуває *національно-патріотичне виховання учасників освітнього процесу*. Саме освітній заклад має стати для кожної дитини осередком становлення громадянина-патріота України, готового самовіддано розбудувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, сприяти єднанню українського народу та встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві.

Зазначимо, що *національно-патріотичне виховання дітей та молоді* – це комплексна, системна і цілеспрямована діяльність не лише закладів загальної середньої освіти, а й органів державної влади та місцевого самоврядування, сім'ї, громадських об'єднань та благодійних організацій, релігійних організацій та інших інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави.

Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації. Разом із тим національно-патріотичне виховання не повинно формувати ідеї культурного імперіалізму, тобто способу споглядання світу лише очима власної культури. Довкола ідеї української державності, українського громадянства, що виступають загальними надбаннями, мають місце ідеї об'єднання різних народів, національних, етнічних та релігійних груп, які проживають на території України.

Основні складові національно-патріотичного виховання є *громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, вісьськово-патріотичне та екологічне виховання*, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, готовності до змін та до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України.

Шляхи впровадження національно-патріотичного виховання в систему роботи закладу загальної середньої освіти

Розпочинати роботу потрібно зі створення соціально-педагогічних умов для реалізації національно-патріотичного виховання. Акцентуємо увагу учителів на підготовці до роботи в сучасних умовах, тобто, до роботи щодо *виховання патріота з активною позицією*, який діє згідно з морально-етичними принципами і здатний приймати відповідальні рішення.

На допомогу педагогічним працівникам у роботі із цього напрямку КНЗ «ЧОІПОПП ЧОР» пропонує тематичні курси підвищення кваліфікації за вибором. Перелік курсів і форми реєстрації розміщено на сайті КНЗ «ЧОІПОПП ЧОР» в розділі «Підвищення кваліфікації педагогічних працівників» за посиланням: <http://surl.li/eclma>. Серед інших, пропонуємо вам такі:

1. «Загальношкільний підхід до національно-патріотичного виховання учасників освітнього процесу» (обсяг - 0,27 кредиту ЄКТС, 8 академічних годин).

2. «Класний керівник Нової української школи: взаємодія та партнерство в освітньому просторі» (обсяг - 0,27 кредиту ЄКТС, 8 академічних годин).

3. «Класний керівник Нової української школи» (обсяг - 1 кредит ЄКТС, 30 академічних годин).

Крім того, пропонуємо ознайомитися з досвідом виховної роботи переможців виставки-конкурсу «**Нова українська школа Черкащини - 2023**» розміщеним на сайті КНЗ «ЧОІПОПП ЧОР» в розділі «Віртуальна академія педагогічних наук» – «Педагогічка скарбничка Черкащини» за посиланням: <http://surl.li/hxzfb>. Та з напрацюваннями переможців **конкурсу на кращий електронний освітній ресурс з виховної роботи у 2023 році** які розміщено на сайті КНЗ «ЧОІПОПП ЧОР» в розділі «Колекція цифрових ресурсів – загальна середня освіта – виховна робота» за посиланням: <http://oipoppp.ed-sp.net/?q=taxonomy/term/5637>.

Зразки сучасних інтерактивних форм роботи для учнів закладів загальної середньої освіти у повноформатному режимі та он-лайн які можна використовувати в освітньому процесі під час організації інших виховних заходів розміщені на сайті КНЗ «ЧОІПОПП ЧОР» в розділі «Науково-методичне забезпечення закладів освіти – Виховна діяльність» за посиланням: <http://oipoppp.ed-sp.net/?q=taxonomy/term/2552>

Продовжуючи тему національно-патріотичного виховання, зауважимо, що мета патріотичного

виховання конкретизується через систему таких виховних завдань:

- утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;
- виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки;
- підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника вітчизни, героя;- усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;
- сприяння набуттю дітьми та молоддю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися з соціальними інститутами, органами влади, спроби дотримуватись законів та захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів;
- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;- утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства;
- культивування кращих рис української ментальності
- працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи;- формування мовленнєвої культури;
- спонукання зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму.

Нові підходи і нові шляхи до виховання патріотизму в учасників освітнього процесу

Нині, як ніколи, потрібні нові підходи і нові шляхи до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості. При цьому потрібно враховувати, що Україна має древню і величну культуру та історію, досвід державницького життя, які виступають потужним джерелом і міцним підґрунтям виховання дітей і молоді. Вони уже ввійшли до освітнього і загальновиховного простору, але нинішні суспільні процеси вимагають їх переосмислення, яке відкриває нові можливості для освітньої сфери.

Формування ціннісних орієнтирів і громадянської самосвідомості у дітей та молоді повинно здійснюватися на прикладах героїчної боротьби Українського народу за самовизначення і творення власної держави, ідеалів свободи, соборності та державності, зокрема, від княжої доби, українських козаків, Українських Січових Стрільців, армій Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки, учасників антибільшовицьких селянських повстань, загонів Карпатської Січі, Української повстанської армії, українців-повстанців у сталінських концтаборах, учасників дисидентського руху. Також національно-патріотичне виховання має здійснюватися на прикладах мужності та героїзму наших сучасників, воїнів, учасників війни російської федерації проти України. Варто зауважувати також на волонтерській діяльності педагогів, учнів, батьків як такої, що сприяє встановленню соціальних зв'язків, набуттю дітьми шанобливого й відповідального ставлення, формуванню соціально значущої ініціативності, прагнення пожертвувати в ім'я України вільним часом, здійснити альтруїстичний вчинок.

Звідси випливають нові завдання виховної системи закладу освіти:

- Виховувати дитину як громадянина країни, національно свідомого, життєво і соціально компетентного, здатного здійснювати самостійний вибір і приймати відповідні рішення у життєвих ситуаціях.

- Сприяти зростанню творчого духовного потенціалу особистості, розкриттю здібностей на кожному з виховних етапів.

- Розвивати дитяче самоврядування як осередок самореалізації громадянського виховання.

- Стимулювати саморозвиток, самовиховання, самоосвіту учнів та розвиток їх життєтворчої компетентності через участь у реалізації проєктів соціального та благодійного напрямків.

- Створювати умови для розвитку життєтворчої компетентності учнів.

- Впроваджувати оптимальні методи, форм, засобів, що сприяють формуванню в учнівській молоді основ життєтворчості; розширення можливостей компетентного вибору особистістю свого життєвого шляху

- Для реалізації цих завдань у школі має бути розроблений план виховної роботи навчального закладу та окремі плани,

- Ці плани охоплюють всі напрямки виховання: патріотичне, правове, моральне, художньо-естетичне, трудове, фізичне, екологічне, превентивне та включають у себе календарні, традиційні шкільні свята, заходи, конкурси, міські та районні заходи щодо втілення національної програми «Діти України», «Комплексної програми профілактики злочинності і бездоглядності», «Програми профілактики ВІЛ-інфекції», «Національної програми відродження та розвитку українського козацтва», заходи щодо зміцнення моральності та утвердження здорового способу життя та ін.

- Виховна система школи базується на принципах, що визначають основні вимоги до процесу виховання особистості учня, до його змісту, організацій, форм, методів та прийомів.

Складовою частиною патріотичного виховання, яка в часи війни набуває пріоритетного значення, є **військово-патріотичне виховання**, зорієнтоване на формування у зростаючої особистості готовності до захисту України, розвиток бажання здобувати військові професії, проходити службу у Збройних Силах України як особливому виді державної служби. Його зміст визначається національними інтересами України і покликаний забезпечити активну участь громадян у збереженні її безпеки від зовнішньої загрози. Робота з військово-патріотичного виховання має проводитися комплексно, спільними зусиллями органів державної влади та місцевого самоврядування, а також закладів освіти, сім'ї, громадських об'єднань та благодійних організацій, Збройних Сил України, інших силових структур.

Системна організація військово-патріотичного виховання має бути спрямована на підготовку до оволодіння початковою військовою підготовкою, військовими професіями, формування психологічної та фізичної, морально-духовної готовності до служби в Збройних Силах, задоволення потреби підростаючого покоління у постійному вдосконаленні своєї підготовки до захисту України.

Крім того, в основу системи патріотичного виховання покладено ідею розвитку української державності як консолідуючого чинника розвитку українського суспільства та української політичної нації. Важливу роль у просвітницькій діяльності посідає відновлення історичної пам'яті про тривалі державницькі традиції України і розгляд порівняльно-історичних відомостей про переривання державності в інших європейських країнах, які сьогодні представлені потужними європейськими націями. Спеціального розгляду потребують історичні обставини, що призводили до переривання державницької традиції. На особливу увагу заслуговує формування української політичної культури в часи Речі Посполитої та Австро-Угорщини, нове осмислення ролі Кримського Ханату як держави кримськотатарського народу, включено з тривалим воєнним протистоянням і плідною військовою та культурною співпрацею.

24 лютого 2022 року весь світ побачив героїзм і згуртованість українського народу. Міфи, які понад 30 років розповідала російська пропаганда, про те, що ми розрізнені, чіпляємось один до одного через мовне питання тощо – це все виявилось для більшості людей світу фейком. Всі побачили, хто такі справжні українці як нащадки Київської Русі, величній держави на теренах Східної та Центральної Європи.

Українці сьогодні – це символ свободи і відданості державі. Це просто мужні люди, незалежно від того, чоловік це чи жінка, військовий чи волонтер, абсолютно не важливо. Тобто, вдалося зробити шалений крок вперед і шалений удар по російській пропаганді, яка активно веде інформаційну війну для спотворення іміджу України, зокрема применшуючи значення її національної мови. Після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну путінська пропагандистська машина почала активніше вигадувати фейки щодо української мови.

Про найпоширеніші російські міфи щодо української мови – дивіться у спільній інфографіці Центру протидії дезінформації та Уповноваженого із захисту державної мови за посиланням: <http://surl.li/hgotl>

Національно-патріотичне виховання спирається на загально педагогічні принципи виховання такі як дитиноцентризм, природовідповідність, культуровідповідність, гуманізм, врахування вікових та індивідуальних особливостей. Водночас національно-патріотичне виховання має власні принципи, що відображають його специфіку. В Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України підкреслюється що:

- принцип національної спрямованості, що передбачає формування національної самосвідомості, виховання любові до рідної землі, природи, українського народу, шанобливого ставлення до його культури, історії, традицій; поваги до культури всіх народів, які населяють Україну; здатності зберігати свою національну ідентичність, пишатися приналежністю до українського народу, брати участь у розбудові та захисті своєї держави;
- принцип самоактивності й саморегуляції забезпечує розвиток у вихованця суб'єктних характеристик; формує здатність до критичності й самокритичності, до прийняття самостійних рішень; виробляє громадянську позицію особистості, почуття відповідальності за її реалізацію в діях та вчинках;
- принцип полікультурності передбачає інтегрованість української культури в європейський та світовий простір, створення для цього необхідних передумов: формування відкритості, толерантного ставлення до відмінних ідей, цінностей, культури, мистецтва, вірувань; здатності диференціювати спільне і відмінне в різних культурах, спроможності сприймати українську культуру як невід'ємну складову культури загальнолюдської;
- принцип культуровідповідності задля формування базової культури особистості на основі набутого морально-етичного досвіду людства;
- принцип соціальної відповідності обумовлює потребу узгодження змісту і методів національно-патріотичного виховання з реальною соціальною ситуацією, в якій організовується виховний процес, і має на меті виховання в дітей і молоді готовності до захисту України та ефективного розв'язання життєвих проблем на основі сформованих цінностей;
- принцип історичної і соціальної пам'яті спрямований на збереження духовно-моральної і культурно-історичної спадщини українців та відтворює її у реконструйованих і осучаснених формах і методах діяльності;
- принцип міжпоколінної наступності, який зберігає для нащадків зразки української культури, етнокультури народів, що живуть в Україні.

Система виховної роботи школи повинна забезпечувати:

- активне залучення до процесу виховання батьківської громадськості;
- організацію методичної роботи з актуальних проблем виховання з педагогами, класними керівниками;
- розвиток активності школярів у різних видах діяльності та творчий розвиток здібностей, інтересів особистості у позанавчальній діяльності;
- гуртування учнівських колективів навколо організації колективних творчих справ, участь у проектах;
- соціальну захищеність і підтримку учнів;
- співпрацю з дитячими молодіжними та громадськими організаціями, об'єднаннями, колективами;
- співробітництво з правоохоронними органами, соціальними службами з питань організації правової освіти, профілактичної роботи серед школярів;
- концентрацію сил педагогічного колективу за пріоритетними напрямками виховної роботи.

Система виховної роботи спрямована на створення умов для розвитку для самореалізації особистості кожного учня. Пошук сучасних шляхів і засобів виховання школярів здійснюється на засадах педагогіки творчості і становить одну із найактуальніших проблем навчально-виховного процесу.

Серцевиною виховного процесу є особистість: її нахили, здібності, потреби, інтереси, соціальний досвід, самовідданість, характер. Результатом виховної діяльності закладу є створення сучасної моделі випускника – людини, готової до самоосвіти, самовизначення та самореалізації у дорослому житті.

Індикаторами ефективності національно-патріотичного виховання в закладі освіти, зокрема, є:

- збільшення відвідуваності здобувачами освіти закладів, що популяризують культурні та національно-мистецькі традиції Українського народу, а також пам'яток історії, культури, експозицій музеїв, присвячених національно-визвольній боротьбі за незалежність і територіальну цілісність України;
- підвищення серед здобувачів освіти рівня знань про видатних особистостей українського державотворення, визначних українських органів, педагогів, спортсменів, військових, підприємців, провідних діячів культури, мистецтва, а також духовних провідників Українського народу;
- збільшення кількості здобувачів освіти, які пишуться своїм українським походженням, громадянством;
- зростання рівня екологічної культури, збільшення кількості учасників екологічних акцій, природоохоронних заходів;
- збільшення кількості здобувачів освіти, які здійснюють екскурсії, подорожі, походи;
- збільшення кількості проведених зустрічей здобувачів освіти з борцями за незалежність України у ХХ столітті, ветеранами та учасниками антитерористичної операції та операції об'єднаних сил у Донецькій та Луганській областях, учасниками війни російської федерації проти України;
- збільшення чисельності громадян, готових до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України;
- збільшення кількості громадян, зокрема дітей та молоді, залучених до проектів та заходів з національно-патріотичного виховання місцевого, всеукраїнського та міжнародного рівнів, які відповідають ціннісним орієнтирам та індикаторам ефективності Стратегії національно-патріотичного виховання;
- збільшення кількості здобувачів освіти, які беруть участь у заходах, спрямованих на популяризацію духовно-моральних цінностей Українського народу, його духовних надбань;
- збільшення числа молодих людей, які пов'язують своє майбутнє з навчанням і проживанням в Україні;
- збільшення числа громадян, які виявляють почуття поваги до своєї Батьківщини.

Розуміючи, що нічого стабільного не буває, особливо в роботі з дітьми, необхідно постійно вдосконалювати існуючу систему виховної роботи, вносити щось нове, а від чогось відмовлятися. Але найголовніше завдання вчителя – ЗРОБИТИ ШКІЛЬНЕ ЖИТТЯ ДІТЕЙ НАСИЧЕНИМ, ЗМІСТОВНИМ, ЦІКАВИМ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації [для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків]. Київ: Фенікс, 2022. 64 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/732103/1/BNV%20KSV%202022rek.pdf> (дата звернення: 29.05. 2023).
2. Коли світ на межі змін: школа, чутлива до психічного здоров'я — посібник для освітян закладів

загальної середньої освіти URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2023/04/13/GG-posibnyk_web.2.13.04.2023.pdf (дата звернення: 28.05. 2023).

3. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. Затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України 06 червня 2022 року № 527 URL: <http://surl.li/kzem> (дата звернення: 28.05. 2023).
4. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2018 р. № 710-р (в редакції розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2022 р. № 893-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 28.05. 2023).
5. Сайт Українського інституту національної пам'яті URL: <https://uinp.gov.ua/> (дата звернення: 28.05. 2023).

Н.В. Бугайчук,

методист лабораторії виховної роботи комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

НОВИЙ ПІДХІД ДО ВИКЛАДАННЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ НА УРОКАХ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

Навчальні предмети морально-етичного спрямування реалізують вимоги до обов'язкових результатів навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі. Навчання спрямоване на реалізацію загальної мети базової загальної освіти, яка полягає в розвитку природних здібностей, інтересів, обдарувань учнів, формуванні компетентностей та soft skills, необхідних для їх соціалізації та громадянської активності, свідомому виборі подальшого життєвого шляху та самореалізації, продовженні навчання на рівні профільної освіти або здобуття професії, вихованні відповідального, шанобливого ставлення до родини, суспільства, навколишнього природного середовища, національних та культурних цінностей українського народу.

Учителям предметів морально-етичного спрямування, адміністрації закладу варто звернути увагу на те, що освітній заклад здійснює процес спрямованої соціалізації учнів, тому певною мірою відповідає за їхній моральний і соціальний розвиток. Навчання учнів буде більш успішним за умови панування в освітньому закладі демократичної атмосфери та правил поведінки, стосунків учасників освітнього процесу, побудованих на етичних началах, рівноправних партнерських відносинах і взаємоповазі.

Як людина і громадянин учень постійно зіштовхується зі складними етичними питаннями, на які немає простих відповідей. Вже в молодшому підлітковому віці діти починають розуміти недосконалість світу й самих себе, вчать оцінювати себе та інших із позицій моралі, міркують над поняттями добра і зла, справедливості й гідності.

Знайомство учнів з різними поглядами на життя, різними життєвими позиціями створює для них можливість формування власної філософії життя, життєвої позиції для самореалізації сьогодні та планування майбутнього.

«Етика», «Вчимося жити разом», «Культура добросусідства», «Духовність і мораль в житті людини і суспільства» як складники соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі є предметами, які формують добросусідську, відповідальну та виважену поведінку, що відповідає моральним цінностям і орієнтирам особистості, а також формує навички гармонійної соціальної і міжособистісної взаємодії та спілкування, морального ставлення до інших.

Завдання навчального предмета реалізують вимоги до обов'язкових результатів навчання соціальної та здоров'язбережувальної галузі, зазначені у додатку 16 Державного стандарту базової середньої освіти, які передбачають, що учні здатні:

- застосовувати знання про людину, її здоров'я, взаємини з іншими та добробут, відповідально ставитись до власної поведінки у спілкуванні з оточуючими, турбуватись про безпеку в комунікації, уникати факторів ризику для власного і суспільного життя, добробуту;
- будувати гармонійні взаємини з оточуючими на основі моральних цінностей, проявляти дружність, ввічливість, повагу та чуйність, толерантність та милосердя в поведінці та стосунках;
- приймати обґрунтовані рішення для налагодження стосунків з іншими і добробуту,